

OSTAVŠTINA MILOVANA GAVAZZIJA U HRVATSKOM DRŽAVNOM ARHIVU

MARIO STIPANČEVIĆ

Hrvatski državni arhiv

10000 Zagreb, Marulićev trg 21

Rukopisnu ostavštinu Milovana Gavazzija (oko sto arhivskih kutija¹) u Hrvatski je državni arhiv predao Filozofski fakultet u Zagrebu, odnosno njegov Odsjek za etnologiju u nekoliko navrata između 2000. i 2003. godine.² U preuzetom se gradivu nije nalazilo samo ono nastalo djelovanjem M. Gavazzija, već i gradivo njegova oca Artura³ te profesora etnologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i bliskog suradnika M. Gavazzija, Branimira Bratanića. Od spomenuta su gradiva, koje je opsegom daleko manje nego li ostavština M. Gavazzija, nastali zasebni osobni fondovi pod imenima njihovih stvaratelja.

Na početku valja naglasiti kako je gradivo u Arhiv preuzeto u potpuno nesređenom stanju (ako se izuzmu pojedini komentari prof. Jasne Andrić i pokušaji uspostavljanja kakvog-takvog reda među dokumentima), dijelom oštećeno vlagom, najvjerojatnije poplavom iz 1964. koja je zahvatila prostorije tadašnjeg Etnološkog seminara.

Tijekom dugogodišnjeg djelovanja M. Gavazzi sustavno je prikupljao i čuvao većinu materijala koje je koristio u radu. Kako je njegov životni put bio iznimno dug, zanimljiv i bogat, tako je i arhivsko gradivo nastalo

¹ Zbog oštećenosti dijela gradiva i potrebe za njegovom restauracijom, trenutno nije moguće iskazati točnu količinu arhivskih kutija.

² Ugovor o pohrani između dviju ustanova potpisan je u ožujku 2004.

³ Artur Gavazzi (1861-1944), geograf, profesor na Zagrebačkom, Beogradskom i Ljubljanskom sveučilištu.

njegovim radom izuzetno raznorodno. Gavazzi je, naime, nastojao čuvati sve – od osobnih dokumenata, tekstova svojih i tuđih stručnih i znanstvenih radova pa do najsitnijih bilježaka koje je nemoguće svrstati u smislenu cjelinu. Olakotna okolnost u sređivanju arhivalija bio je stvarateljev besprijekoran i uvijek čitak rukopis.

Kako to arhivistička struka nalaže, prilikom sređivanja osobnih ostavština – pa tako i u ovom slučaju – nastojalo se, koliko je to moguće, pratiti djelovanje samoga stvaratelja gradiva, odnosno, kroz raspoložive materijale što bolje prikazati njegov život i rad. Ovo, dakako, ne valja uzeti doslovno, jer često ostavštine nisu kompletne i dobro sačuvane da bi se taj posao mogao obaviti u potpunosti, pa čak ni blizu toga. Na sreću, s gradivom M. Gavazzija to nije bio slučaj.

Vremenski opseg gradiva fonda proteže se od 1918. do 1992., a arhivski su materijali unutar njega podijeljeni na jedanaest cjelina, odnosno serija. U prvoj, pod naslovom *Osobni dokumenti i prilozi za biografiju*, nalaze se dokumenti vezani za školovanje i studij M. Gavazzija (svjedodžba o pohađanju pučke škole, prijepisi svjedodžbe zrelosti, indeks studija Zagrebačkog sveučilišta, doktorska diploma te ispitne svjedodžbe iz filozofije, hrvatskog i njemačkog jezika), dokumenti o radu u Muškoj učiteljskoj školi u Zagrebu (imenovanja namjesnim i pravim učiteljem te profesorom), dokumenti vezani za rad u Etnografskom muzeju u Zagrebu (imenovanja, razrješenje, službenički list, dokumentacija o osobnom dohotku), dokumenti o radu na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (imenovanja, promicanja u viši platni razred, ugovori o honorarnom radu) i sudjelovanju u radu nekih povjerenstava. Pored spomenutog, u seriji se nalaze i Gavazzijevi rukopisni koncepti životopisa, koncepti za opće upitne arke, odnosno koncepti s biografskim (školovanje, služba, sudjelovanje na kongresima) i bibliografskim podacima te listovi i isječci iz različitih novina koji govore o njegovu životu i radu.

Sljedeća cjelina, *Gradivo o suradnji s drugim ustanovama*, sadrži materijale vezane za Gavazzijevu suradnju s različitim domaćim i inozemnim kulturnim i znanstvenim ustanovama. Tako se u ovoj cjelini nalaze odluke o njegovu izboru za člana Društva hrvatskih književnika i Matice hrvatske, Pravila Jugoslavenskog etnološkog društva, koncepti Pravilnika Instituta za narodnu umjetnost te dopisi o njegovoj izradi, odluka o izboru za dopisnog člana JAZU-a, Gavazzijeva ostavka na članstvo, dokumenti vezani za suradnju s Odborom za folklor i *Zbornikom za narodni život i običaje*,

ugovori o honorarnoj nastavi na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu i Filozofskom fakultetu u Ljubljani, ugovori o Gavazzijevoj suradnji s Jugoslavenskim leksikografskim zavodom, Slovenskom akademijom znanosti i umjetnosti, RTV-om Zagreb, sveučilišnom nakladom "Liber" te s RO "Arto".

Trećoj seriji, *M. Gavazzi kao sudionik u sporovima vezanim uz Etnografski muzej*, pripadaju dokumenti (poziv, tužba i izjava) vezani za sudski spor Trgovačko-obrtničke komore i Etnografskog muzeja (oko najma prostora u kojemu se nalazio Muzej, a na koji je, čini se, Trgovačko-obrtnička komora polagala pravo), novinski isječci koji govore o sukobu ravnatelja Etnografskog muzeja Ive Franića i M. Gavazzija tridesetih godina prošlog stoljeća (koji je izbio zbog neslaganja M. Gavazzija i drugih uglednih znanstvenih i kulturnih radnika toga vremena s politički postavljanjem I. Franića kao nestručne i za položaj ravnatelja muzeja nemjerodavne osobe), prijepisi i umnoženi primjerci dokumenata koji se odnose na sukob, rukopisni i strojopisni koncepti Gavazzijevih tekstova o Franiću te separati, odnosno kopije strojopisa Franićevih odgovora na Gavazzijevo pisanje.⁴

Cjelina pod naslovom *Gradivo vezano uz obnašanje različitih funkcija na Filozofskom fakultetu u Zagrebu* sadrži materijale vezane za Gavazzijevo obnašanje dužnosti upravitelja zgrade Fizikalnog zavoda na Marulićevu trgu koja je bila u nadležnosti Filozofskog fakulteta i u kojoj su se za studente Farmaceutskog odsjeka Filozofskog fakulteta održavali praktikumi (dopisi i koncepti dopisa o useljenju stanara, održavanju zgrade, podmirivanju računa 1934-1939) te gradivo vezano za Gavazzijev rad na mjestu pročelnika Odsjeka za etnologiju Filozofskog fakulteta 1932-1975. (odluke i rješenja o ustroju studija etnologije, nacrti i koncepti nastavnih programa studija etnologije, pozivnice na sjednice Fakultetskog vijeća, pravila za polaganje ispita, koncepti Gavazzijevih dopisa Fakultetskom vijeću o potrebi uvođenja novih predavača i novih predmeta u studij etnologije, zahtjevi za nabavku tehničke opreme i dr.)

Serijski *Znanstveno-pedagoški i stručno-ocjenjivački rad M. Gavazzija* sastoji se od stvarateljevih rukopisnih konceptata predavanja koje je držao na Filozofskom fakultetu i drugim ustanovama te konceptata nekoliko radio

⁴ Za cjelovit prikaz spomenutih događanja vidjeti Pletenac (1999).

predavanja. Gotovo svi koncepti predavanja namijenjeni studentima pisani su u formi eseja, odnosno cjelovitog teksta, dok su neki koncepti predavanja u drugim ustanovama pisani kao podsjetnici za izlaganje. Predavanja govore o etnologiji i etnografiji općenito, običajima (općenito), kulturama Praslavena, Istočnih i Južnih Slavena, Hrvata, balkanskih naroda, naroda Europe, Afrike, Amerike, Arktika, Australije i Oceanije te Azije. Osim toga, u ovoj se seriji nalaze rukopisni i strojopisni koncepti ocjena magisterija, doktorata, stručnih i znanstvenih tekstova, stručnog djelovanja pojedinih osoba i ustanova, preporuke vezane za školovanje i zapošljavanje pojedinaca te potvrde pojedincima o ispunjavanju određenih uvjeta ili obveza koje je Gavazzi izdavao kao profesor Filozofskog fakulteta, zatim službeni i radni materijali M. Gavazzija vezani uz ispite i seminare na Filozofskom (prijavnice za ispite, teme seminarskih radova i referata, bilješke o uspjehu studenata) i Prirodoslovno-matematičkom fakultetu (prijavnice) i na kraju, veći broj seminarskih radova studenata iz područja etnografije i etnologije, nekoliko diplomskih radova i bilježnica sa zabilješkama Gavazzijevih predavanja.

Stručni, znanstveni i znanstveno-publicistički rad M. Gavazzija sadrži rukopisne zabilješke M. Gavazzija i drugih zapisivača s terena (uglavnom iz Hrvatske i susjednih država) o tradicijskoj kulturi tamošnjih žitelja, kao i zabilješke M. Gavazzija iz pojedinih ustanova, prije svega muzeja, koje je tijekom putovanja posjećivao. Osim toga, u seriji se nalaze materijali koji se odnose na njegov rad u stručnim skupinama, komisijama, uredništvima i sudjelovanje na domaćim i inozemnim stručnim skupovima (pozivi i programi zasjedanja, zapisnici, izvještaji i zaključci sa sastanaka, koncepti govora koje je Gavazzi držao na skupovima, referati drugih sudionika i dr.), zatim koncepti Gavazzijevih objavljenih i neobjavljenih tekstova gotovo u potpunosti etnološke tematike (članci, prikazi, nekrolozi) te notesi, listovi i kartice s bibliografskim podacima. Bibliografski se materijali sastoje od velikog broja Gavazzijevih zabilježaka o literaturi koju je koristio ili smatrao zanimljivom za vlastiti rad. Serija sadrži i različite rukopisne i strojopisne zabilješke M. Gavazzija koje je načinio tijekom dugogodišnjeg djelovanja. Dio je toga gradiva izdvojen je prema sadržaju i odnosi se na Smotru folklora, pisanje članaka i uređivanje enciklopedijskih izdanja, opise muzejskih predmeta i snimanje etnografskih filmova, a dio gradiva koji zbog svoje raznorodnosti i fragmentarnosti nije mogao biti uklopljen ni u jednu od sadržajnih cjelina (uglavnom raznovrsne rukopisne i strojopisne

bilješke, najvjerojatnije ulomci tekstova, članaka, predavanja) ostavljen je zajedno i svrstan u cjelinu nepopularnog naziva – *ostalo*. Za naglasiti je da je gradivo ove cjeline i sam stvaratelj držao zasebno pod naslovom *Ulomci različne građe*.

Iznimno je opsežna i prilično cjelovito sačuvana je *Korespondencija*⁵ - serija u kojoj se nalazi službena prepiska (privatnih pisama nema) M. Gavazzija s brojnim domaćim i inozemnim etnolozima, kulturnim antropolozima i stručnjacima iz drugih područja, kao i dopisivanje s domaćim i inozemnim znanstvenim i obrazovnim ustanovama i izdavačkim kućama. Dopisivanje s nekolicinom korespondenata trajalo je iznimno dugo. Najduži je vremenski opseg imalo dopisivanje sa slovenskim etnologom Vilkom Novakom (56 godina, od 1935. do 1991.), a puno ne zaostaje ni dopisivanje s kulturnim povjesničarom Vladimirom Tkalčićem (49 godina, od 1921. do 1970.). Korespondencija s V. Novakom je i najbrojnija (478 pisama), a od ostalih treba spomenuti dopisivanje s etnolozima Milenkom S. Filipovićem (383 pisma), Nikom Kuretom (269 pisama), Kazimierzom Moszynskim (245 pisama), Leopoldom Kretzenbacherom (239 pisama) i Borisom Orelom (194 pisma). Osim primljenih dopisa, Gavazzi je sačuvao i koncepte vlastitih odgovora na ista pa se može reći da se radi o gotovo potpunoj korespondenciji stvaratelja fonda. Korespondencija broji oko 12 tisuća pisama i koncepata Gavazzijevih odgovora te veći broj različitih priloga koji su njezin dio. Sačuvani su dopisi gotovo 1400 korespondenata.

U cjelini pod nazivom *Tekstovi drugih autora* nalaze se rukopisni i strojopisni koncepti etnoloških tekstova različitih autora, kao i rukopisni i strojopisni tekstovi, špalte i probni otisci tekstova na kojima se nalaze Gavazzijeve rukopisne zabilješke u obliku korektura, primjedaba i ispravaka. Objavljeni radovi nekolicine autora sačuvani su u obliku separata ili kopija članaka iz publikacija.

Serija *Etnološke karte*, kako kazuje sam naslov, sadrži nekoliko rukopisnih i tiskanih etnoloških karata (s prikazima rasprostranjenosti nekih običaja u Poljskoj, brananja zemljišta u Austriji, rasprostranjenosti božićnog drvca u Njemačkoj, uporabe rala u Bugarskoj te uporabe žira u prehrani stanovništva na balkanskom području), dok se u cjelini pod naslovom *Crteži i*

⁵ Opširnije o korespondenciji vidjeti u Stipančević (2005).

fotografije nalazi nekoliko crteža tradicijskih predmeta i odjeće (kontinentalna Hrvatska i Dalmacija), jedna umjetnička slika malog formata (tempera) te crno-bijele i nekoliko kolor fotografija iz novijeg razdoblja različitih formata. Osim nekoliko fotografija koje prikazuju M. Gavazzija (samog ili zajedno s drugim etnolozima), u seriji se nalaze i veći broj fotografija tradicijske odjeće i obuće, glazbala i plesova, predmeta i građevina, počivala, ljesova, grobova, stećaka, običaja, poslova, zadruga i obitelji, muzejskih izložaka te fotografija s terenskih istraživanja. Osim crteža i fotografija u seriji se nalazi i nekoliko negativa.

U posljednju cjelinu, *Različite tiskovine*, smješteno je tiskano gradivo podijeljeno na tiskovine etnološkog i neetnološkog sadržaja. U prvu su (etnološku) (pod)skupinu svrstane tematske mape (tradicijska ornamentika i seljačko umijeće), periodika (*Bilten Etnološkog društva Jugoslavije*, *Naše more*, *Glas radne zajednice za Etnološki atlas* i dr.), članci iz domaćih i inozemnih novina i časopisa vezani za običaje, folklor i folklorizam, zatim brošure i prospekti (*Naputak za povjerenike Etnografskog odjela Hrvatskog narodnog muzeja u Zagrebu*, prospekt izložbe *Vrijeme, grad i ljudi* i dr.), programi priredaba (*Matineja Društva prijatelja gradišćanskih Hrvata*, *Smotra hrvatske seljačke kulture* i dr.), plakati (poziv na Gavazzijeva predavanja, *I. smotra etnografskog i folklornog filma* i dr.), pozivnice za izložbu i promociju knjige, neispisane razglednice te naslovnice i stranice iz knjiga. U drugoj su podseriji članci iz novina i časopisa različite tematike, brošure i prospekti, programi raznih priredaba, letci (uglavnom političkog sadržaja) i neispisane razglednice neetnološke tematike.

Kako smo na početku spomenuli, jedan je dio preuzetoga gradiva oštećen. Sadržaj tih materijala, zbog oblika i stupnja oštećenja (ponajprije slijepjenost dokumenata uslijed dugotrajnog djelovanja vlage) nije nam poznat. Zbog toga, dakako, postoji mogućnost da nakon planirane restauracije tih dokumenata dođe do određenih promjena i u samoj strukturi fonda zbog čega postojeću, koju smo ovim člankom prikazali, ne bi trebalo smatrati konačnom. Ipak, zbog relativno male količine tih materijala (radi se o jednoj većoj ambalažnoj kutiji) promjene ne bi trebale biti opsežne.

LITERATURA:

PLETENAC, Tomislav (1999): Etnologija u službi politike: pozadina sukoba Franić–Gavazzi. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 7/8 (1995/1996):83-91, Zagreb.

STIPANČEVIĆ, Mario (2005): Korespondencija Milovana Gavazzija u Hrvatskom državnom arhivu. *Arhivski vjesnik* 48:55-68, Zagreb.